

56.

Segle XX. Tapies: Creu i R

I. CATALOGACIÓ

Títol: *Creu i R*

Autor: Antoni Tàpies

Cronologia: 1975

Localització: Col·lecció MACBA (Fundació Museu d'Art Contemporani de Barcelona), cedida en comodat¹ per la Colección de Arte de Telefónica

Estil: Informalisme

Tècnica: tècnica mixta: sorra, tela, pedres, pintura i llapis grafit.

Suport: fusta de contraplacat, 162 X 162,5 cm

Tema: d'entrada reflecteix l'interès de l'autor per la matèria, per la revaloració de tot allò que es considera baix, repulsiu, material (no és en va que Tàpies escull sovint temes tradicionalment tinguts per desagradables i fetitxistes, com poden ser un anus defecant, una sabata abandonada, una aixella, un peu i

¹ Contracte unilateral segons el qual una de les parts deixa gratuïtament a l'altra una cosa perquè l'usi un.

d'altres) Altrament, el motiu principal és la creu, un símbol que es converteix en l'element definitori del seu estil.

Tècnica (*es pot incloure en l'anàlisi formal*): en la seva obra més característica dins de l'informalisme matèric, Tàpies utilitza tècniques que barregen els pigments tradicionals de l'art amb materials com sorra, roba, palla, etc., amb predomini del *collage* i l'*assemblage*, i una textura propera al baix-relleu.

Tàpies defineix la seva tècnica com a "**mixta**": pinta sobre tela, en formats mitjans, en posició horitzontal, disposant una capa homogènia de pintura monocromàtica, sobre la que aplica la "mixtura", barreja de pols de marbre triturat, aglutinant, pigment i oli, aplicat amb espàtula o amb les seves pròpies mans.

Quan està quasi sec fa un **grattage** amb tela d'arpillera, aplicada sobre la superfície; quan està adherida, l'arrenca, creant una estructura de relleu, amb zones esquinçades, esgarrapades o foradades, que contrasten amb els cúmuls i densitats matèriques d'altres zones del quadre. A continuació, fa un nou *grattage* amb diversos estris (punxó, ganivet, estisores, pinzell).

Finalment, afegeix signes (creus, llunes, asteriscs, lletres, números, etc), en composicions que recorden el *graffiti*, així com taques, aplicades mitjançant el *dripping*.

II. ANÀLISI FORMAL

Elements plàstics:

- **Dibuix**: aquesta obra, com la majoria de *quadres matèrics* de Tàpies, està basada en línies **contundents** que formen composicions complexes.

En la construcció de l'obra podem observar dos nivells:

– el fons *matèric*, en aquest cas marcat per la textura de la sorra, les pedres i la tela.

– el dibuix i la línia donats per la creu, les lletres (R, H) i els signes (+)

- **Color**: gama cromàtica **reduïda**: utilitza colors terrosos, propis de la matèria, ocre, marró, negre i vermell. Aquest és un traç distintiu en Tàpies, l'austeritat cromàtica, generalment es mou en gammes de colors austers, freds, terrosos, com l'ocre, marró, gris, beix o negre.²

Dóna molta importància a la superfície de l'obra que adquireix valor de **relleu**: la textura de la sorra, de les pedres, de la tela enganxada que al mateix temps dibuixa una lletra (H) i crea efectes d'ombra, aporten una gran expressivitat.

---

² "Si he arribat a fer quadres tan sols amb gris, és en part per la reacció que tingué enfront al colorisme que caracteritzava l'art de la generació anterior a la meua, una pintura que s'hi feien servir molt els colors primaris. El fet d'estar rodejat contínuament per l'impacte de la publicitat i les senyalitzacions característiques de la nostra societat també em portà a cercar un color més interioritzat, el que podria definir-se com la penombra, la llum dels somnis i del nostre món interior. El color marró es relaciona amb una filosofia molt lligada al franciscanisme, amb l'hàbit dels frares franciscans. Hi ha una tendència a cercar el que diuen els colors alegres: el vermell, el groc; però en canvi per mi, els colors grisos o marrons són més interiors, estan més relacionats amb el món filosòfic".

Les pinzellades amples i gruixudes creen un efecte volumètric. Aconsegueix l'efecte de relleu utilitzant el gruix de la base matèrica del quadre.

- **Llum:** surt de la mateixa matèria, i queda atrapada en els relleus i en la mateixa textura de la matèria.

Composició: oberta, superficial (juxtaposició d'elements), centrífuga i asimètrica. El centre l'ocupa una creu groga sobre la qual hi ha una gran "H", blanca i embrutada amb terra marró. Sobre aquesta hi ha una "R" negra, coronada amb pinzellades ràpides i pastoses i una gran franja groga damunt del tot. A l'esquerra de la "R" hi ha una "T" inclinada, sota la qual es llegeix "Gat". A la part dreta de baix trobem una altra "R" amb una petita creu, ambdues grogues.

- **Ritme:** creat per la superposició, juxtaposició i relació entre els diversos elements damunt d'un fons matèric.

- **Temps:** Tàpies no afegeix elements de fixació, per la qual cosa les seves obres es degraden ràpidament –la mixtura és bastant efímera–; amb tot, Tàpies defensa la descomposició, com a pèrdua de la idea de l'eternitat de l'art, li agrada que les seves obres reflecteixin la sensació del pas del temps; a això contribueix també les seves pròpies empremtes a l'obra, les incisions que practica, que per ell són un reflex de la naturalesa. Els grafismes, però, semblen voler aportar a l'obra un significat de voluntat d'eternitat.

Estil: L'Informalisme és un moviment pictòric que comprèn totes les tendències abstractes i gestuals que es van desenvolupar a França a la resta d'Europa després de la Segona Guerra Mundial, en paral·lel amb l'expressionisme abstracte estadunidenc. Dins d'aquest moviment es distingeixen diferents corrents, com *l'abstracció lírica*, *la pintura matèrica*, *el taquisme*, etc.

Tàpies, en l'obra *Creu i R* se situa dins d'aquest estil i practica la "*pintura matèrica*", també coneguda com a "art brut", que es caracteritza per la tècnica mixta i l'ús de materials heterogenis, moltes vegades de rebuig o de reciclatge, barrejats amb els materials tradicionals de l'art cercant un nou llenguatge d'expressió artística.

Les obres més característiques de Tàpies són les que aplica la seva mixtura de diversos materials en composicions que adquireixen la consistència de murs o parets, a les que afegeix diversos elements distintius a través de signes que emfatitzen el caràcter comunicatiu de l'obra, semblant l'art popular del "*graffiti*". Aquesta consistència de mur sempre ha atret a Tàpies, al qual a més li agradava relacionar el seu estil amb l'etimologia del seu propi cognom³.

L'autor: *fixa't que la biografia de l'autor defineix la seva obra.* Antoni Tàpies neix a **Barcelona** el **1923** en el si d'una família **burgesa**, culta i catalanista immersa des de mitjan segle XIX en una tradició editorial i llibretera que ben aviat desperta en l'artista un amor pels llibres i la lectura. Aquesta predisposició

³ "El mur és una imatge que vaig trobar una mica per sorpresa. Fou després d'unes sessions de pintura en les que em barallava tant amb el material plàstic que utilitzava i l'omplia de tal quantitat d'esgarrapades que, de sobte, el quadre canvià, donà un salt qualitatiu, i es transformà en una superfície quieta i tranquil·la. Em vaig trobar amb que havia pintat una paret, un mur, el qual es relacionava a la vegada amb el meu nom"

es veu accentuada en la llarga **convalescència** d'una malaltia pulmonar, durant la qual inicia els seus tempteigs artístics.

Progressivament es dedica amb més intensitat al dibuix i a la pintura, i acaba deixant els seus estudis de dret per dedicar-s'hi plenament. En la dècada dels anys quaranta ja exposa les seves obres, les quals destaquen en la panoràmica artística del moment. Participa d'una sensibilitat generalitzada que afecta els artistes d'ambdues bandes de l'Atlàntic arran de la Segona Guerra Mundial i el llançament de la bomba **atòmica**, Antoni Tàpies expressa des de en aviat un interès per la **matèria**, la terra, la pols, els àtoms i les partícules, que es plasma formalment en l'ús de materials aliens a l'expressió plàstica academicista i en l'experimentació de noves **tècniques**. Les pintures matèriques formen una part substancial de l'obra de Tàpies i constitueixen un projecte que es continua desenvolupant avui dia. Tàpies creu que la noció de matèria s'ha d'entendre també des de la perspectiva del **misticisme** medieval com a màgia, cert temps i després la hi torna. És un préstec d'ús mimesi i alquímia. És en aquest sentit que hem de comprendre el desig de l'artista que les seves obres tinguin el poder de transformar el nostre **interior**. Durant els anys cinquanta i seixanta Antoni Tàpies anirà elaborant un seguit d'imatges, generalment extretes del seu entorn immediat, que apareixeran en les diferents etapes de la seva evolució. Sovint, una mateixa **imatge**, a més de ser representada de diverses maneres, tindrà una sèrie de significacions diferenciades que s'aniran superposant. Així mateix, l'obra d'Antoni Tàpies ha estat sempre permeable als esdeveniments polítics i socials del moment. A finals dels anys seixanta i començament dels setanta, el seu **compromís** polític contra la dictadura s'intensifica, i les obres d'aquest període tenen un marcat caràcter de denúncia i de protesta.

Coincidint amb l'eclosió de l'*arte povera* a Europa i el postminimalisme als EUA, Tàpies accentua el seu treball amb objectes, no mostrant-los tal com són, sinó imprimint-los el seu segell i incorporant-los al seu **llenguatge**.

A principis dels anys vuitanta, un cop restaurat l'Estat de dret a Espanya, l'interès de Tàpies per la tela com a suport adquireix una força renovada. Durant aquests anys, realitza obres amb goma-escuma o amb la tècnica de l'esprai, utilitza vernissos i crea objectes i escultures de terra xamotada o de bronze, alhora que es manté molt actiu en el camp de l'obra gràfica. D'altra banda, a finals dels anys vuitanta sembla que es reforça l'interès de Tàpies per la cultura **oriental**, una preocupació que ja s'havia anat gestant des dels anys de la postguerra i que esdevé, cada vegada més, una influència filosòfica fonamental en la seva obra pel seu èmfasi en el que és material, per la identitat entre home i natura i per la negació del dualisme de la nostra societat. Igualment, Tàpies se sent atret per una nova generació de científics, els quals contribueixen a donar una **visió** de l'univers que entén la matèria com un tot en un canvi i formació constants.

Les obres dels darrers anys constitueixen, sobretot, una reflexió sobre el **dolor** (tant físic com espiritual) entès com a part integrant de la vida. Inlluït pel pensament **budista**. Tàpies considera que un major coneixement del dolor permet fer més dolços els seus efectes i, per tant, millorar la qualitat de vida. El pas del temps, que sempre ha estat una constant en l'obra de Tàpies, adquireix ara nous matisos en viure's com una experiència personal que comporta un millor autoconeixement i una comprensió més clara del món que l'envolta.

Durant aquests darrers anys, Antoni Tàpies ha consolidat un llenguatge artístic que tradueix plàsticament, d'una banda, la seva concepció de l'art i, de l'altra, unes preocupacions filosòfiques renovellades amb el pas del temps. La seva pràctica artística continua permeable a la brutalitat del present, a la vegada que ofereix una forma que, tot i la seva ductilitat, roman fidel als seus orígens. En aquest sentit, les obres dels últims anys no tan sols s'inscriuen en la contemporaneïtat, sinó que també són un registre del propi passat de l'artista.

Models i influències: Els principals exponents de la *pintura matèrica* foren, a més de Tàpies, els francesos Fautrier i Dubuffet i l'espanyol Manolo Millares. L'informalisme matèric serà des dels anys 1950 el principal mitjà d'expressió de Tàpies, en el que amb diverses peculiaritats encara treballa.

Als anys 1970, influenciat pel *pop-art*, començà a fer servir objectes més sòlids en les seves obres, com parts de mobles. Amb tot, la utilització d'elements quotidians en l'obra de Tàpies no té el mateix objectiu que en el *pop-art*, on són utilitzats per fer una banalització de la societat de consum i els mitjans de comunicació de masses; en canvi, en Tàpies sempre està present el substrat espiritual, la significació dels elements senzills com evocadors d'un major ordre universal.

Se sol considerar Tàpies com a precursor de l'*Arte Povera*, en la seva utilització de materials pobres i de rebuig, encara que novament cal remarcar la diferència conceptual de tots dos estils.

Paral·lelament a la producció pictòrica i objectual, Tàpies ha anat desenvolupant des de 1947 una activitat intensa en el camp de l'obra gràfica. En aquest sentit convé destacar que l'artista ha realitzat un gran nombre de llibres de bibliòfil i carpetes en estreta col·laboració amb poetes i escriptors com Alberti, Bonnefoy, Du Bouchet, Brodsky, Brossa, Daive, Dupin, Foix, Frémon, Gimferrer, Guillén, Jabès, Mestres Quadreny, Mitscherlich, Paz, Saramago, Takiguchi, Ullán, Valente i Zambrano, entre d'altres.

Així mateix, Antoni Tàpies ha desenvolupat una tasca d'assagista que ha donat lloc a una sèrie de publicacions, algunes traduïdes a diversos idiomes: *La pràctica de l'art* (1970), *L'art contra l'estètica*, (1974), *Memòria personal* (1978), *La realitat com a art* (1982), *Per un art modern i progressista* (1985), *Valor de l'art* (1993) i *L'art i els seus llocs* (1999).

INTERPRETACIÓ

Iconografia: en Creu i R el motiu principal és la creu, un símbol que es converteix en l'element definitori del seu estil. Tàpies va començar a utilitzar la creu després de la Guerra Civil, moment en que Espanya se li presentava com un gran cementiri. Posteriorment la creu serà entesa per l'artista com a símbol de les coordenades de l'espai. Però la creu també estarà connectada amb la religió, el cristianisme i amb tota una tradició que arrenca de l'art medieval i que Tàpies recupera per donar-li un sentit de corporaneïtat. Sembla ser que la creu és també un record a Ramon Llull, pel qual l'artista sempre ha manifestat la seva admiració; segons el propi Tàpies, a Llull l'estranyava que els artistes de la seva època no pintessin creus i els hi deia: "...el més important que tenim són

les creus, (...) com és que s'entretenen pintant escenes de reis i de nobles tenint aquest tema tan important de la creu? (...) fixeu-vos en els temes essencials..."

L'obra, a més de la creu, conté altres símbols presents en la iconografia de l'autor: les lletres, R, H, amb alguna creu més petita, les benes amb taques de color vermell que es superposen a la part superior donant un efecte de volum. Podem relacionar aquests símbols amb la inicial de Ramon (Llull), o també podrien ser una referència a la seva malaltia?

Significat i funció. En la seva obra Tàpies reflecteix una gran preocupació pels problemes de l'ésser humà: la malaltia, la mort, la soledat, el dolor o el sexe. Tàpies ens dóna una nova visió de la realitat més senzilla i quotidiana, enaltint-la a cotes de veritable espiritualitat. La concepció vital de l'artista es nodreix de la filosofia existencialista, que remarca la condició material i mortal de l'home, l'angúnia de l'existència de què parlava Sartre; la soledat, la malaltia, la pobresa que percebem en Tàpies la trobem també en l'obra de Samuel Beckett o Eugene Ionesco. **L'existencialisme** assenyala el destí tràgic de l'home, però també reivindica la seva llibertat, la importància de l'individu, la seva capacitat d'acció enfront a la vida; així, Tàpies pretén amb el seu art fer-nos reflexionar sobre la nostra pròpia existència⁴.

Símbols: tanmateix, té una primordial significació en l'obra de Tàpies el caràcter iconogràfic que afegeix a les seves realitzacions a través de diversos signes com creus, llunes, asteriscs, lletres, números, figures geomètriques, etc. Per Tàpies aquests elements tenen una significació al·legòrica relativa al món interior de l'artista, evocant temes tan transcendents com la vida i la mort, o com la soledat, la incomunicació o la sexualitat. Cada element té el seu significat concret: quant a les lletres, "A" i "T" són per les inicials del seu nom o per Antoni i Teresa –la seva dona–; la "X" com a misteri, incògnita, o com a forma de tatxar quelcom; la "M" l'explica de la següent manera:

"Tots tenim una "M" dibuixada a les línies del palmell de la mà, el qual remet a la mort, i al peu hi ha unes arrugues en forma de "S"; tot combinat era "Mort Segura".

Funció: representativa de les noves tècniques de la pintura d'avantguarda. Il·lustrativa de l'informalisme matèric. Simbòlica de món individual de l'artista. Lúdica pel simple plaer de contemplar la bellesa.

Context: Antoni Tàpies pinta Creu i R uns mesos abans de la mort de Franco. Durant aquell any l'artista va contribuir amb un cartell i una litografia a una campanya per abolir la pena de mort a Espanya i va participar activament en les lluites que demanaven l'amnistia dels presos polítics del règim franquista. La seva obra, des dels seus inicis sempre va estar influenciada per la situació política a Espanya.

Vegi's 1975 Espanya.

---

⁴ "Penso que una obra d'art tindria de deixar perplex l'espectador, fer-lo meditar sobre el sentit de la vida".

<http://www.slideshare.net/mcarmearanda/tpies-creu-i-r>